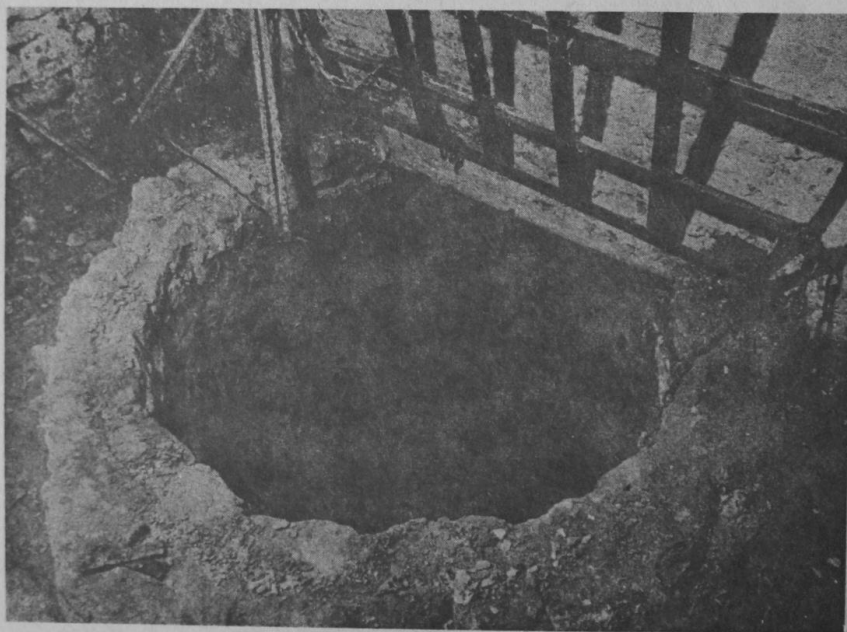

48

MUSEUM - 't nieuwhuys - HOEGAARDEN

ALPAIDIS

TIJDSCHRIFT voor HEEMKUNDE
en FOLKLORE

't nieuwhuys
hoegaarden

1977 aflevering 3
13: jaargang
nummer 48

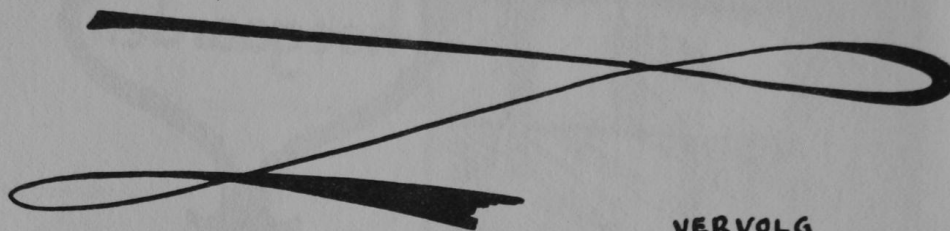
inhoud

- 't Nieuwhuys, Mairie onder de
franse tijd blz. 3
- Restauratie van Cruysblock en
Nieuwhuys te Hoegaarden blz.12
- Publicitaireleden blz 20
- Oude testamenten blz 29

't NIEUWHUYS

mairie onder de franse tijd

VERVOLG

5- DE CONSPIRATIE

=====

Tijdens het schrikbewind kwamen in de kelders van 't Nieuwhuys, nochtans in het geheim de samenzweerders tegen de franse overheersing samen, waartoe VAN NERUM en anderen behoorden die tegelijkertijd in de Municipale Raad zetelden of er goede omgang mede hadden, zodat zich rondom het Nieuwhuys de woeligste en meest sensationele gebeurtenissen uit de plaatselijke geschiedenis van Hoegaarden afspeelden.

Door het feit van deze Conspiratie, die het voorwerp uitmaakt van een afzonderlijk artikel, dringen zich nochtans drie vragen op.

- 1- Welk gedeelte van 't Nieuwhuys werd door de Municipale Raad gehuurd en in gebruik genomen als "Mairie" ?
- 2- Hoe en waar kon de Conspiratie samen komen ?
- 3- Welke rol speelde VAN NERUM in deze zaak ?

- Antwoord op de eerste vraag

Het gedeelte door de Municipale Raad gehuurd was vast en zeker het huidige huis gelegen Ernest Ourystraat 4 (waar zich heden de museumtaveerne bevindt), gezien het hoekhuis n° 2 (destijds herberg met achterliggende woonkamer) door het gezin DEWAELEHEYS X VAN NERUM werd bewoond.

In die tijd bestonden de twee huidige taveerneplaatsen uit één enkele zaal en het is deze zaal die door een "muraille séparatoire", zoals in het huurkontraat staat aangegeven, in twee delen werd gescheiden. De verbindingsdeur tussen deze twee plaatsen is nog altijd goed zichtbaar achter de huidige schenktog.

Zodoende bekwam de raad twee vertrekken, waarvan het eerste als "Bureau du Secrétaire Municipal (op dat ogenblik J.B. HUBENS), en ook als "Parloir" diende voor oproep en dagvaardiging, (1)terwijl het tweede als "Bureau du Commissaire du Directoire Executif" werd ingericht, later Bureau du Mayor (Maire) genoemd.

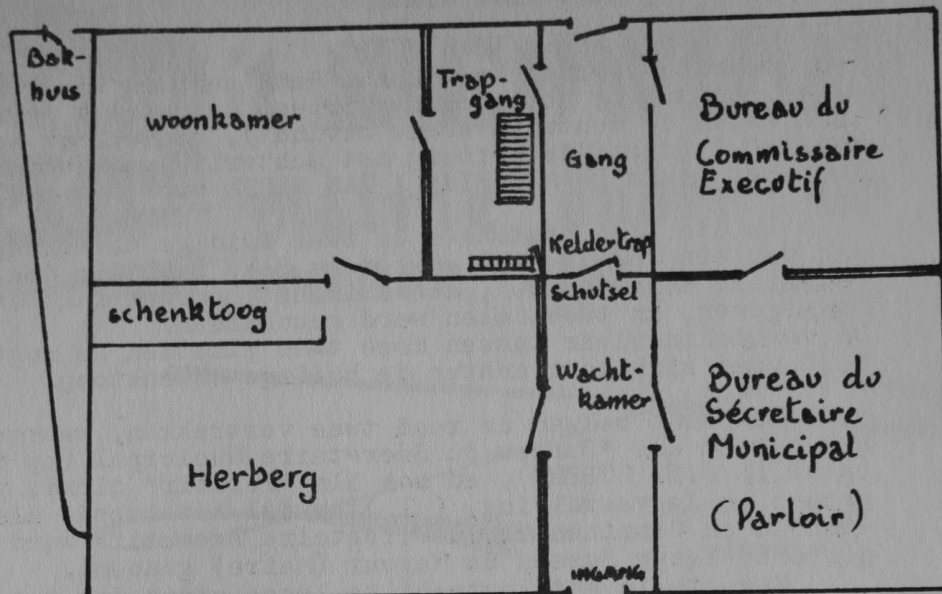
Vermits in het kontraat te lezen staat dat het huis "annezée à celle habitée de son beau-fils Henri DEWAELEHEYS" door VAN NERUM aan de Municipaliteit werd verhuurd "avec toutes les places y contenues de haut et en bas depuis les greniers jusqu'aux caves inclusives" is het vanzelfsprekend dat de Raad toegang moest hebben tot deze kelders en zolders. Maar de trap om naar boven te gaan bevond zich in de woonkamer van DEWAELEHEYS (de huidige wenteltrap werd pas in 1965 gebouwd). Daarom werd ook daar een "muraille séparatoire" (scheidingmuur) opgetrokken, ten einde het gezin DEWAELEHEYS - VAN NERUM niet te storen, als de Raad naar de eerste verdieping (huidige tentoonstellingszaal) moest, waar de Municipaliteit haar "Salle du Conseil" had ingericht voor de zittingen van de "Chef Lieu et Canton de Hougard" en waar ook de "Conscriptie" doorging. Noteer ook dat de kamer, die nu gebruikt wordt als opslagplaats, pas na 1881 werd bijgebouwd.

De bovenste zolder (huidige afdeling voor het vast patrimonium) diende voor het bergen en bewaren van het gemeente-archief, terwijl ook een gedeelte ter beschikking van DEWAELEHEYS werd gesteld. De deur van het hoekhuis n°2 (2) bestond toen nog niet zoals aangetoond wordt door een oude schets van 1794, zodat men rechtstreeks langs de deur van het huis n°4, de herberg kon betreden die zich uitstreckte over de huidige verenigingszaal met inbegrip van het voorste gedeelte van de gang.

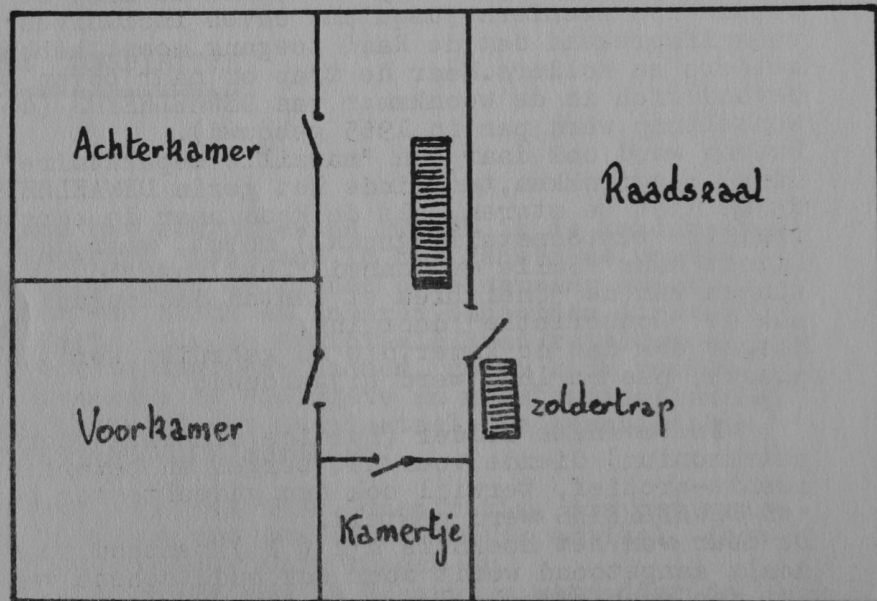
(1) In 1881 richtte Hubert VAN NERUM er zijn zadel- en garelmakerij in.

(2) Deze deur werd pas na 1881 gebouwd om rechtstreeks toegang te krijgen tot de herberg.

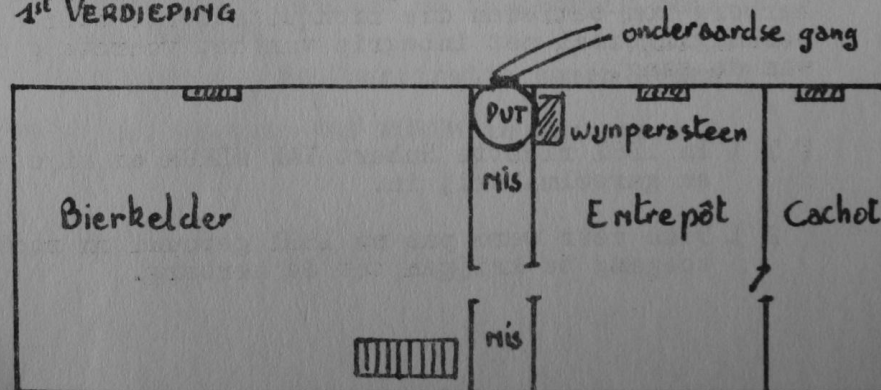
't NIEUWHUYS (deel I)

GELUKVLOERS

1st VERDIEPING

Kelders

Maar ook hier werd ten nadele van de ruime herberg een "muraille séparatoire" gebouwd (huidige muur tussen gang en verenigingszaal) met in 't midden een verbindingsdeur (waargenomen tijdens de restauratiewerken van 1974), deze werd dichtgemaakt rond 1922 toen de herberg werd afgeschaft en tegen de muur kwam een toonkast met allerlei verkoopsmateriaal van de zadelmaker. En vervolgens werd in 't midden van de gang een houten schutsel aangebracht, dat kon afgegrendeld worden, zodat de Municipale Raad over een "Antichambre" (wachtkamer) beschikte, die zowel toegang verschaft tot de spreekkamer van de Sekretaris als tot de herberg. Hierdoor konden de gedagvaarde personen, die niet in de drankzaal wilden vertoeven, hun beurt in de wachtkamer afwachten.

Al deze wijzigingen, die aan 't Nieuwhuys zijn huidige vorm gaven, waren door VAN AUTGAERDEN ontworpen, die het huis van zijn schoonbroeder goed kende. VAN NERUM stemde met dit alles volledig in, en schikte zich eensluidend het huurkontraat "que le rendeur les devra faire à sa charge, sans qu'elle (de municipaliteit) sera tenu d'y contribuer sous quel prétexte qu'il puisse être".

De huurprijs van 126 florijnen per jaar, die VAN NERUM van de Municipaliteit voor 't Nieuwhuys bekam, was in die tijd een niet te versmaden som, maar toch stemt zijn gewillige goedkeuring tot het zelf betalen van al die scheidingsmuren, tot nadenken en geeft voorzeker aanleiding tot het stellen van vraag 3.

En ten slotte moesten de meubels, besteld bij BAILLY en STOCKMANS dienen om de zalen te bekleden, terwijl ook wel aan de muren het decor zal gehangen hebben "Liberté Egalité", dat aan de Franse tijd herinnerde, met aan de voorgevel boven de ingangsdeur, het opschrift "Maison Commune" en bij speciale gelegenheden onvermijdelijk de franse vlag.

-Antwoord op de tweede vraag

Laat ons nu onderzoeken hoe het mogelijk was, dat de Conspiratie in 't geheim bijeenkwam in hetzelfde huis waar zich de "Mairie" bevond en tevens zien in welke kelders zij haar samenzwering hield.

Voor de verdeling van 't Nieuwhuys onder de gebroeders VAN NERUM, waren de kelders van dit huis 36m. lang. Na de verdeling van 1785 werden zij in drie delen verdeeld, elk gelegen onder het deel dat hun bij loting werd toegevozen.

Deel I (huidig museumkomplex, huizen 2 en 4) behoorde toe aan Meester Brouwer Jacques Philippe VAN NERUM, die er zijn dochter Barbe (gehuwd met DEWAELEHEYS) liet wonen.

Deel II (huizen 6 en 8) kwam aan Notaris Joannes VAN NERUM maar werd door het gezin DEWAELEHEYS als stallingen in huur gehouden.

Noteer dat het huis n° 8 heden door de meubelzaak Emanuel werd in beslag genomen.

Deel III (huidig meubelsalon Emanuel) werd het eigendom van Pachter Franciscus VAN NERUM, die er zijn dochter Barbe (gehuwd met Notaris LINTERMANS) tijdelijk vestigde.

De onderaardse gang vertrok in 't Nieuwhuys (deel I) ergens boven de toen reeds dichtgeworpen waterput, en liep naar het verder gelegen huis van Notaris J. VAN NERUM (huidige huizen 16, 18 en 20 in de E. Ourystraat). In dit artikel houden wij ons echter uitsluitend aan de kelders van deel I (huidig museum).

Zij bestonden uit een bierkelder, twee nissen (een bestaat heden nog), een stapelplaats en een achterkelder, allen door sterke muren van elkaar gescheiden. De bierkelder bleef ter beschikking van DEWAELEHEYNs omdat deze onder zijn woonhuis lag en ook om er zijn biervaten te kunnen opstapelen. De volle bierstoppen (toen bestond er nog geen tapinstallatie) werden dan langs een klein deurtje in de trapgang naar boven gegeven. Dat geheimzinnig deurtje is nog zichtbaar in de privaatwoning.

-De nissen, stapelplaats en achterkelder maakten deel uit van het huurkontraat. Nissen en stapelplaats werden tot "Entrepôt" omgevormd voor het opbergen van het gemeentemateriaal, terwijl de achterkelder als "Cachot" werd ingericht. Daar werden de aangehouden opgesloten, alvorens naar Tienen, Leuven of Brussel te worden overgebracht. De sleutel van 't cachot was in 't bezit van François VANDENBEMPT, hoofd van de dorpswacht, maar Notaris J.B. VAN AUTGAERDEN, Commissaris van het Kanton, hield een dubbel bij.

-Hier is het interessant het volgende uit de schriften te vernemen, "Le Commissaire du Directoire Executif tiendra les clefs de la Maison Commune, y compris celle du cachot et du souterrain, aboutissant dans la niche de l' entrepôt".

Deze nauwkeurige vermelding bewijst dat de Municipale Raad het bestaan van de onderaardse gang kende en er speciale aandacht aan besteed.

Maar voor ons is het dubbel belangrijk, om na tien jaar zoeken, de juiste plaats te weten waar de ontsnappingsgang uitkwam, namelijk in de linkernis boven de waterput. Vermits er toen nog een sleutel van bestond, krijgen wij ook de zekerheid, dat de gang tijdens de franse revolutie nog niet was dichtgemaakt, hetgeen waarschijnlijk pas na de Besloten Tijd of misschien veel later gebeurde. We weten niet als er andere dubbels van deze sleutels bestonden, maar zulks is niet uitgesloten en dan zullen ze wel in 't bezit van DEWAELEHEYNs zijn geweest.

De oude nagelaten schriften maken ook bekend dat de Conspirateurs onder de mom van een vroom gezelschap (lees Broederschap), in de kelder van 't Nieuwhuys bijeen kwamen. Deze vergaderingen grepen vooral 's avonds of buiten de uren van de Raadzittingen plaats en werden gehouden in de bierkelder van DEWAELEHEYNs.

De zaak verliep gans normaal, want als er onverwachts een gewild of ongewild bezoek kwam, herrees de samenzwering in een kleine onschuldige groep van schijnbaar dronken mannen, waaronder Jacques Phillippe VAN NERUM, eigenaar van 't Nieuwhuys en schoonbroeder van de Commissaire du Directoire Executif, die er aan enkele vrienden zijn beste bieren liet proeven en ook de bezoekers uitnodigde.

Maar wanneer er in 't geheim doopsels werden toegediend, huwelijken werden ingezegend of missen opgedragen, pasten zij de grootste voorzorgsmaatregelen toe en zal de ontsnappingsgang wel door een geheime sleutel van de Conspiratie, open gesteld geweest zijn. De missen werden vooral 's nachts gecelebreerd voor een kleine groep betrouwbare mensen, die wellicht langs de achterkant in 't geniep werden binnengelaten.

De Samenzweerdere staken in geheime schuilplaatsen van de kelders van 't Nieuwhuys ook documenten en relieken weg. Deze bergplaatsen bevonden zich in het "Entrpôt" onder de wijnperssteen en onder het keldergat van de plaats waar het gemeentemateriaal lag opgestapeld. Waar konden ze ook veiliger liggen en wie zou er ooit gedacht hebben, dat een samenzwering in het Municipaal huis zou durven bijeen komen.

En buiten dit alles dienden de kelders onder de stallen van deel II (door DEWAELEHEYN in huur gehouden) als refugie voor opgespoorde Brigands en voortvluchtigen, terwijl ook deze van deel III (bij LINTERMANS) door de Conspiratie gebruikt werden, voor hun daden van verzet tegen de Franse overheersers. En zo kreeg elke plaats van 't Nieuwhuys haar eigen geschiedenis, waarover het laatste woord nog niet geschreven is.

-Antwoord op de derde vraag

Nu komt het er op aan welke rol Jacques Phillippe VAN NERUM en anderen hebben gespeeld, die fransgezind schenen geweest te zijn, maar tegelijkertijd tot de Conspiratie behoorden.

VAN NERUM verhuurde dadelijk een gedeelte van 't Nieuwhuys aan de nieuwe bewindsploeg en won hierdoor het volledig vertrouwen van zijn schoonbroeder J.BT. VAN AUTGAERDEN, Commissaris van de Uitvoerende Macht die te Hoegaarden alles te zeggen had. Hierdoor ging VAN NERUM vanzelfsprekend als fransgezinde door en werd het Nieuwhuys "het frans kot" genaamd. Aanvankelijk schijnt hij wel een aanhanger van het Nieuw Regiem te zijn geweest, omdat hij onder de invloed stond van zijn schoonbroeder en ook gezien hij sedert 1785 bij de verdeling van 't Nieuwhuys in onenigheid leefde met zijn oudste broeder Joannes, de latere onttroonde schepen uit de Regentie.

Doch hij zou door de Confrerieraad der V Geslachten tot de orde zijn geroepen en tot bezinning gekomen, waardoor hij zich opnieuw verzoende. Maar hij bleef met zijn schoonbroeder in goede verstandhouding leven en kon op deze wijze het best de zaak van de Conspiratie dienen. Zodoende speelde VAN NERUM een dubbele rol in dienst van de samenzwering, beïnvloed door de familietradities.

Zo gelukte hij erin zijn schoonzoon DEWAELEHEYNs te overhalen, die als gemeente-ontvanger in de Raad zetelde. En daarop volgden eveneens LINTERMANS, DOTREMONT, SWEERTS en anderen, die allen tot de oude schepenfamilies behoorden en slechts één enkel doel voor ogen hadden: "de V Geslachten terug aan de macht te brengen, eender onder welk regiem".

En op voorspraak van VAN NERUM bij zijn schoonbroeder VAN AUTGAERDEN, verwierven al deze leden uit de Conspiratie vertrouwens-posten in de Municipale Raad, waardoor zij op schrandere wijze de franse administratie te Hoegaarden konden ondermijnen en enige verzachting brengen tegen de gehate decreten.

Door het sluw spel behaalden zij geleidelijk de meerderheid in de Raad en brachten de Oude Vroedschap der Notabele geslachten die zo brutaal door de nieuwe heersers uit haar functies was ontheven, terug aan de macht.

In 1804 stierf Notaris VAN AUTGAERDEN en met hem nam te Hoegaarden ook de Besloten Tijd een einde. Enkele tijd later stopte ook de Conspiratie haar samenzwering, die na 10 jaar verzet haar doel had bereikt. Van uit 't Nieuwhuys heersten de Geslachten terug over hun dorp.

6-NA DE BESLOTEN TIJD TOT AAN DE ONAFHANKELIJKHEID

=====

Op 4 Fructidor XII (22 aug. 1804) na de afschaffing van de Besloten tijd te Hoegaarden, werd door de nieuwe burgemeester J. Bt. VAN AUTGAERDEN, de jonge (zoon van Notaris J. Bt. VAN AUTGAERDEN, de oude), die inmiddels door een berekend huwelijk de schoonzoon was geworden van Jacques Philippe VAN NERUM, het voorstel ingediend om de huurprijs van "la maison commune" die 60 fr bedroeg (somme très modique) tot 120 fr. per jaar te verhogen.

Op 22 augustus 1805 staat in de registers vermeld: " 4 Fructidor An XIII, le loyer du local destinés aux archives (deze waren sinds een paar jaren overgebracht naar het huis van Trudo Hubert PUTZEYS, huidige woonst van Mevr. COECKELBERGHS in de Pastorijstraat) et celui de la maison commune sont aussi des objets qui doivent étre payés très promptement".

In 1808, onder het burgemeesterschap van Dr. Henri VAN NERUM (zoon van Notaris Joannes VAN NERUM), die zijn kozijn J.Bt. VAN AUTGAERDEN, de jonge, had opgevolgd, werd Philippe de ZANGRE (wonende op de Houtmarkt in de huidige hoeve Smolders) tot sekretaris en bewaarder van het gemeentearchief benoemd.

Vanaf 20 november 1808 was er ook sprake van "local de la Mairie de Hougaerde" zoals het huis door Parijs werd betiteld, maar doorgaans bleef 't Nieuwhuys te Hoe-gaarden de naam van "maison commune" (dorpshuis) of "gemeyne huys" dragen.

Op 10 januari 1813 greep in 't Nieuwhuys de eerste zitting plaats onder het burgemeesterschap van Philippe de ZANGRE, die zijn schoonbroeder Dr. Henri VAN NERUM had opgevolgd en LINTERMANS tot sekretaris en archivaris liet benoemen. Alles wees er op dat de V Geslachten de macht opnieuw stevig in handen hadden.

Op 3 augustus 1814 werd er voor de laatste maal onder frans bewind gezeteld, terwijl de eerste zitting onder Hollands gezag op 23 maart 1815 doorging. Die dag werd aan de gevel van 't Nieuwhuys de Hollandse vlag gehesen, terwijl drie maanden later, na de slag van Waterloo, in de herberg van 't Nieuwhuys de val van het Franse Keizerrijk op luidruchtige wijze werd gevierd. Jean Baptiste VAN NERUM (zoon van Jacques Philippe VAN NERUM) verbrandde er het Franse vaandel. En zo bleef de toestand tot aan de onafhankelijkheid, toen Burgemeester de ZANGRE er de Belgische driekleur omhoog trok.

In 1831 werd hij echter door de oppositie verdreven en moest tijdelijk het dorp verlaten omdat zijn leven in gevaar verkeerde. Alvorens te vluchten schuilde hij samen met Jean Bt VAN NERUM en Pierre EVRARD (onderscheidenlijk zoon en schoon-zoon van Jacques Philippe VAN NERUM), in de kelders van 't Nieuwhuys, terwijl de nieuwe ploeg met Burgemeester Jean Bt. DUMONT aan het hoofd, boven in de Grote Raads-zaal vergaderde.

7-DE GEMEENTERAAD VERLAAT HET " NIEUWHUYS "

=====

Op 3 Fructidor IX (21 augustus 1801) was er voor de eerste maal in de gemeenteraad gesproken geweest over het bouwen van een nieuw gemeentehuis "op een grond door de gemeente aan te kopen en het daarop staande bouwvallig huis af te breken, dat naast de oude dorpsschool aan de kerk lag en ver in de straat (op de plaats) uitstak". Maar het bleef met voorstellen, omdat de Conspiratie er zich toen in 't geheim tegen verzette.

Op 20 Frimaire XIV (11 december 1805), na de Besloten Tijd, kwam te zaak terug ter sprake en er werd voorgesteld "om tijdens het bouwen van een nieuw gemeentehuis aan de kerk, op hogervernoemde grond, tegelijkertijd een bijgebouw te voorzien voor de pastoor van Hoegaarden.

Alles werd mooi in de register der beraadslagingen genoteerd, maar het kwam tot geen uitvoering, omdat Jacques Philippe VAN NERUM en zijn schoonzoon DEWAELEHEYNs er financieel belang bij hadden dat de oude "Mairie" in 't Nieuwhuys bleef.

In 1828 beantwoordde het huis niet langer meer aan de vereisten, van de tijd en deze maal maakte Burgemeester de ZANGRE zelf het ontwerp op voor een nieuw gemeentehuis.

Hij zette spoed achter de zaak, maar wegens de onlusten der Onafhankelijkheid, zou het nog tot in 1832 aanslepen alvorens het nieuw gemeentehuis tot stand kwam, op de Plaats, en door de nieuwe Burgemeester DUMONT werd ingehuldigd.

Datzelfde jaar verliet het gemeentebestuur 't Nieuwhuys en vestigde zich op het nieuw en huidig gemeentehuis. Gedurende 37 jaar had 't Nieuwhuys als "Maison Commune" en "Mairie" van Hoegaarden gediend en is ooggetuige geweest van het schrikbewind, de conspiratie en de Besloten Tijd. De volledige Franse- en Hollandse periode met al hun herinneringen bleven bewaard en worden nu door het Museum, dat er op wens van Julien VAN NERUM, (laatste zadel- en gareelmaker van Hoegaarden en achterkleinzoon van Jacques Philippe VAN NERUM) gevestigd is, kenbaar gemaakt.

In 1963 overleed Julien VAN NERUM, en twee jaar later opende het museum zijn deuren, om zich in 1967 tot het ganse gebouwcomplex uit te breiden. Dit complex stemt ongeveer overeen met het gedeelte van de "Mairie" uit de Revolutietijd.

De restauratiewerken die er werden uitgevoerd, waren de voorbode van het tienjarig museum-bestaan, dat in 1975 op luisterrijke wijze werd gevierd.

Dit jubeljaar ging gepaard met de 180 ste verjaring der intrede van de Municipale Raad en met de 160 ste verjaring van de val van Napoleon.

Restauratie van Cruysblock en Nieuwhuys te Hoegaarden

Het Hoegaardse museumjaar XIII (1977) ving aan met de restauratie van de voor- en achtergevels van 't Nieuwhuys (sedert 1965 heemmuseum) en eindigde op 9 juli 11. met de plechtige inhuldiging ervan, in tegenwoordigheid van de Burgemeester en de Deken van Hoegaarden, de restauratie uitvoerder dhr. Gijbels uit Kermt, tal van overheidspersonen, genodigden en museumvrienden.

Vroeger reeds werden de binnenplaatsen van dit oude huis gerestaureerd en verleden jaar ook een groot gedeelte van de gevels der overliggende en onafscheidbare hoeve van de Cruysblock.
Het is niet denkbaar over het Nieuwhuys te spreken zonder de Cruysblock te vernoemen, zij blijven aan elkaar verbonden door de samenloop van hun geschiedenis, gezien zij beide tot de eigendommen behoorden van de oude Vroedschap en de daaruit latere voortspruitende schepenfamilie der V Geslachten.

Het blootleggen van de oorspronkelijke stenen, bracht buiten bevestiging van reeds vroegere ontdekkingen, nieuwe gegevens aan het licht.
De Navorsingscommissie van 't Nieuwhuys-museum, bijgestaan door vakdeskundigen kwamen ter plaatse om de ouderdom van beide gerestaureerde huizen nader te bepalen en gingen over tot volgende besluittrekkingen.

I. INZAKE DE CRUYSBLOCKHOEVE

De oudste muren van dit pachthof en vooral deze in witte Gobertangesteent dateren van rond 1650, maar meerdere verbouwingen grepen later plaats. Het is inderdaad bewezen dat het dubbele woonhuis (zeker het gelijkvloers) met het onderste deel van de aanpalende stallen en wellicht ook de rijpoort, gebouwd werden tussen 1647 en 1657 door Burgemeester Daniel BORMANS, op een ongebouwde grond "Cruysblock" genaamd. Dit blok lag op de hoek van de Tommestraat en Doelstraat en reikte tot aan de Pastorijsstraat en het smal Pastoorsteegje. BORMANS had dit blok gekocht in 1645 van Gonus VAN MOLLE, (zoon van Gonus, zie Brabantica II/1957 en III/1958 en ook Familieschoon art.28)

In de tweede helft van de XVIIe eeuw zou Burgemeester Bertel PEETERS (getrouwd met Josyne VAN DEN PUTTE, weduwe van Daniel BORMANS), en na hem zijn stiefzoon Hendrik BORMANS (zoon van Daniel BORMANS), die de hoeve bewoonden, er geen noemenswaardige werken hebben uitgevoerd, maar alles in goede staat hebben gehouden.

De grote verbouwingswerken grepen plaats omstreeks 1740/1750 door Griffier Servaes SWEERTS (kleinzoon van Bertel PEETERS). Boven de stallen en misschien ook boven het woonhuis, liet hij zolders en plaatsen bijbouwen in rode baksteen (de scheidingslijn werd door de laatste restauratie goed zichtbaar). Hij bouwde ook de grote schuur (heden verdwenen, afgebrand in 1941) en liet de Gobertangemuur doortrekken met de huidige omheiningmuur in baksteen waardoor het ganse blok werd afgebakend.

Het was ook Servaes SWEERTS die in de tuin een "gloriette" (het jammerlijk verdwenen tuinhuisje) liet oprichten, terwijl hij zijn interieur verfraaide met schouwversieringen in Louis XV stijl en een geschilderd landschap op het plafond van de woonkamer, getuigenis van vroegere pracht en praal en nog steeds in goede staat bewaard (zie boek: Bouwen door de Eeuwen heen).

Boven de inrijpoort bouwde SWEERTS zijn duiventil, bewijs van rijkdom in de XVIIIe eeuw, wijs arend-emblen (teken van prestige uit het Oostenrijkse tijdperk) niet ontbraken. Deze emblemen werden door de huidige eigenaar teruggevonden. De Cruysblockhoeve, grotendeels opgetrokken in witte zandsteen van Gobertange en rode baksteen met steekboogpoort en gestrekte druiplijst, vormt een rijkelijk kompleks, waaraan tal van herinneringen uit het verleden zijn verbonden. In deze hoeve stond immers eens de wieg van de grote Landdeken Hendrik PEETERS, stichter van studiebeurzen voor de V Geslachten, terwijl in de gloriette tijdens het franse schrikbewind menige geheime samenkomsten plaats grepen en verschillende brigands in de schuur en op de zolders een veilige schuilplaats vonden. Het was Jacobus DOTREMONT (getrouwd met Elisabeth SWEERTS, nichtje van Griffier SWEERTS), die onder de Franse tijd de Cruysblok bewoonde.

In de XIXe eeuw kwam de hofstede in 't bezit van Charles Emmanuel LORIER (gehuwd met Maria Anna NIJS, via de familie VAN NERUM de achterkleinnicht van de oude Grif-fier SWEERTS). Naast de schuur richtte hij zijn jeneverstokerij in, maar voerde er geen noemenwaardige werken uit. Hij hield het pachthof in goede staat. Hetzelfde gebeurde door de latere pachters VAN ONGELEGEN en Felicien CIPERS (deze laatste was tevens brouwer op de Stoopkensstraat).

De huidige eigenaar Henri CIPERS (zoon van Felicien) heeft de Cruysblock terug tot zijn recht gebracht en liet in 1976 reeds aanzienlijke restauratiewerken uitvoeren, namelijk de buitenmuur en de binnengelegen stalgevels. Hij beoogt ook de hoge muur langs de Doelstraat en de gevel van het woonhuis te laten restaureren. Ter bekroning van het werk zal de benaming "Cruysblock" in smeedijzer boven de poort aangebracht worden.

Samen met het Nieuwhuys, de Refugie der 11.000 Maeghden, de Pastorij, het oude Kapittelhuys en het Arends-nest op de Houtmarkt, biedt de Cruysblock een grote bezienswaar-digheid in het kader van de historische wandeling van de "Molenwegh". Anderzijds zullen het Nieuwhuys en de Cruysblock samen de impuls geven tot het Jaar van Ons Dorp 1978, en Open Deur dagen inrichten in samenwerking met de andere Hoe-gaardse hoeven.

II. INZAKE 't NIEUWHUYS

Het overliggend Nieuwhuys daarentegen bestond reeds lang toen BORMANS in 1645 de Cruysblockgrond kocht, waar-op hij zijn hoeve bouwde.

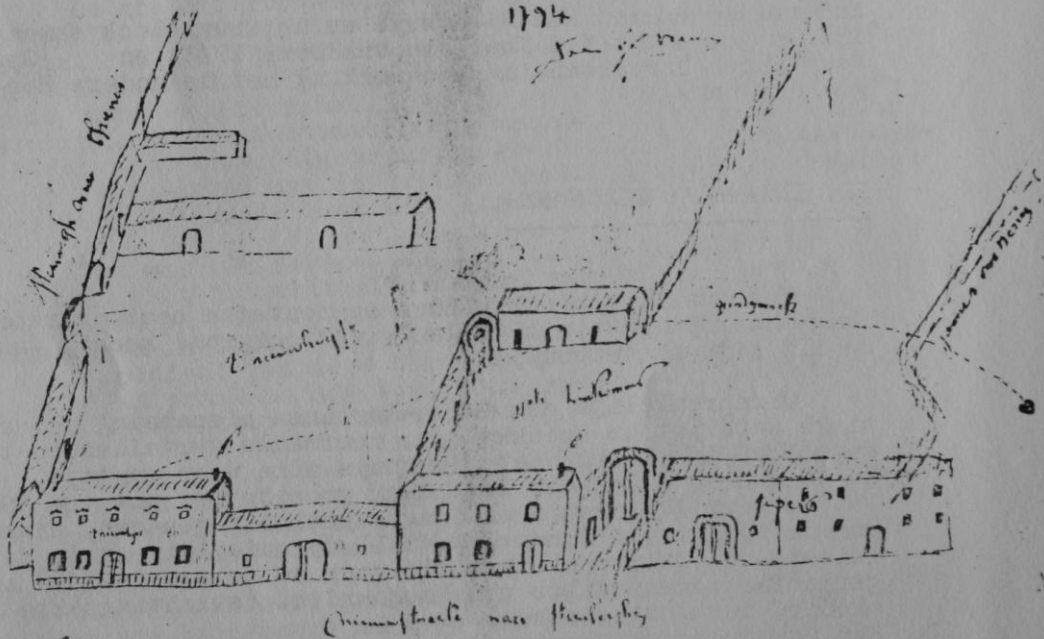
Oorspronkelijk een Gallo-Romeinse afspanning met an-tieke waterput en spookkelder, meermaals vervallen en terug opgebouwd, trotseerde het Nieuwhuys alle weer en tijd. In de tweede helft der XVIe eeuw groeide het uit van "Cluys" tot herberg "Cabaret over den Cruysblock" genaamd, eigen-dom en woonst van Gonus VAN MOLLE de oude, die er in de kelders een bierkapel instelde voor de zo pas in 1560 op-gerichte brouwersgilde van Hoegaarden. (stichtingsakte in archief der V Geslachten) Een bewaarde pentekening uit die tijd (1582) toont ons een laag lemen huis met dak van stro en riet. Een hoog portaal gaf toegang tot de herberg en het woonhuis, elk een kruis-venster bevattend. Verder had men ook nog een schuur met inrijpoort en een paar lage afhellende stallen.

Rond 1636 door voorbijtrekkende legers in brand ge-stoken, verkocht Gonus VAN MOLLE de jonge (zoon van Gonus) enkele jaren later de puinen van dit huis, aan Daniel BORMANS uit de Cruysblock. Deze laatste liet het huis on-geveer in dezelfde stijl als voorheen terug opbouwen of verbouwen in rode spaanse baksteen. Vanaf toen kreeg het de naam van NIEUWHUYS en trad samen met de Cruysblock in de geschiedenis.

Anna 1582 Cabaret over den Cruysblock en de Luyze

Cabaret over den Cruysblock 1582

't Nieuwhuys
1794

't Nieuwhuys
1967

Net zoals de Cruysblock ging het Nieuwhuys nadien over op Burgemeester Bertel PEETERS, maar werd tussen 1673 en 1679 door een legertaveerne onteert en fel beschadigd. Hij liet de nodige herstellingen en enkele aanpassingen uitvoeren.

In de XVIIIe eeuw kwam het huis via de vroedende families PEETERS en SWEERTS in het bezit van Schepen en Meester-Brouwer Carolus VAN NERUM (schoonbroeder van Griffier SERVAES SWEERTS uit de Cruysblock)

Aanzienlijke restauratiewerken in traditionele bak- en zandsteen grepen plaats. Het huis werd hoger opgetrokken waardoor de eerste verdieping met vijf luchtopeningen en ook met de zolder met zijn prachtige eikenbalkspel ontstonden.

De ingangsdeur werd veranderd en langs weerzijde twee ruime vensters ingebouwd, bekroond met uitspringende sluitstenen, alles omlijst in Gobertangesteent. Ook de schuur werd vergroot en daarnaast een tweede woonhuis opgetrokken (heden ingenomen door de meubelzaak Emanuel), met inrijpoort en achterliggende stallen.

Een nagelaten pentekening van 1794 toont ons het kompleks uit de XVIIIe eeuw, zoals hoger beschreven. In een telling der eigendommen uit het jaar V (1797) wordt het overgebleven deel, dat nu nog steeds als 't Nieuwhuys bekend staat, vermeld als hebbende "een stegie en vier vensters" (luchtopeningen werden bij de telling niet in aanmerking genomen).

Carolus VAN NERUM die in de huidige Pastorie woonde en op de Vroente zijn brouwerij had, liet het Nieuwhuys door Servaes SWEERTS (een verwante der Sweertsen uit de tak van Bost), bewonen om er zijn taveerne open te houden. Na zijn dood traden zijn zonen uit de onverdeeldeheid (1785) en kwam het huidige Nieuwhuys in het bezit van Brouwer Jacobus VAN NERUM. Deze plaatste er vanaf 1792 zijn dochter Barbara in (gehuwd met de gemeenteontvanger Jean Henri DEWAELEHEYN).

In 1795 werd het gebouw tot gemeentehuis omgevormd en grepen tal van binnenhuise wijzigingen plaats. Afscheidingsmuren met verbindingsdeuren ontstonden (nog goed zichtbaar achter de taveeretoog), vijf kamers werden bijgebouwd. Ook liet Jacobus VAN NERUM er allerlei aanpassingen aan brengen, ter inrichting van een Raadzaal voor de "Conseil Municipal" (in de huidige tentoonstellingszaal), een bureau voor de "Commissaire Exécutif" (in de achterste taveerneplaats), alsook een wachtkamer (in de gang), terwijl de herberg zich in de huidige verenigingszaal bevond. (zie daarvoor 't Nieuwhuys, mairie onder de franse tijd - Alpaidis 47 en 48)
Noteer hier dat de toenmalige Commissaire Exécutif Notaris Jean Baptiste VAN AUTGAERDEN, de schoonbroer was van Jacobus VAN NERUM.

Het is niet met zekerheid geweten wanneer de luchtopeningen van voor- en achtergevel door de huidige rechtehoekige vensters werden vervangen. Dit schijnt gebeurd te zijn tussen 1804 en 1824. De vensters werden elk met steekboogramen ingebouwd en allen omlijst van witte Gobertangesteent. Deze omlijsting van deuren en vensters met de witte zandsteen, brachten de rode baksteen zeer goed tot uiting.

In de XIXe eeuw grepen er geen andere noemenswaardige verbouwingen plaats. De laatste vormen dateren van uit de Franse tijd, met uitzondering van de twee deuren die ter vervanging van het enige ingangsportaal werden aangebracht onder de zadel- en gareelmaker Hubert VAN NERUM (achterkleinzoon van Jacobus VAN NERUM), die het Nieuwhuys kocht in 1881 na de dood van de vroegere bewoner Jozef VAN NERUM (oom van Hubert). Deze deurwijziging gebeurden rond de eeuwwisseling, toen ook de bepleistering van beide gevels geschiedde (nu door de laatste restauratie verwijderd).

Dan diende men te wachten tot in 1945, toen het bakhuis langs de Tiensestraat ingereden werd en Julien VAN NERUM (zoon van Hubert VAN NERUM), de nieuwe muur langs deze straatzijde liet optrekken. Hierdoor verdween de witte Gobertange buitenmuur langs deze zijde en is nog alleen de gemeenschappelijke muur in witte zandsteen overgebleven. (goed zichtbaar, zowel langs binnen als langs buiten).

En ten slotte heeft de huidige bezitter Hubert VAN NERUM (zoon van Julien VAN NERUM) op zijn beurt het zijne willen bijbrengen, om 't Nieuwhuys terug in zijn oorspronkelijke staat te laten restaureren.

Het huis buigt over een bewogen geschiedenis (zie Eigen Schoon LVI en LVII jaargang en ook Alpaidis n° 13, beide verkrijgbaar in 't museum), die nu als decor geldt voor het huidige heemmuseum van Hoegaarden, waar op 9 juli 1977 tijdens een posthume hulde aan Julien VAN NERUM, op wiens laatste wilsbeschikkingen het museum tot stand kwam, de restauratie op treffende wijze werd ingehuldigd en de vernieuwde oude gevels gewijd.

Volgens Hubert VAN NERUM zouden ook nog de voorke-
 ders moeten worden uitgehaald, om de in 1964 aangevatte
 archeologische opzoekingswerken tot een goed einde te
 brengen.

De verenigingszaal zou eveneens in kunstgalerij herrijzen, terwijl de oude bierkelder weldra opnieuw de kapel zal worden van "Die Edele Orde van den Moutstock". En tot besluit zal ook 't Nieuwhuys zijn naam in kunstig smeedijzer op zijn voorgevel krijgen, dit alles met het oog op de viering van het 1000 jarig bestaan van Hoegaarden, in 1980, een grootse aktiviteit waarvan het museum aan de basis ligt en het initiatief heeft genomen.

GELEGENHEIDSTOESPRAAK DOOR DICHTER FREEK DUMARAIS

=====

bij de vooropening van de tentoonstelling "Julien VAN NERUM"
in het Museum 't Nieuwhuys op 9 juli 1977.

Velen van mijn medestadsbewoners denken dat ik een Hoegaardier ben en geen Tienenaar. En toch hebben zij het mis. In 1929 werd ik te Tienen geboren, en vijf jaar later, kwam mijn vader met zijn gezin zich hier in deze gemeente vestigen. Ik liep hier school, kende ieder inwoner en zij mij. Hoe kon het anders, mijn vader had hier in de Doelstraat een dagbladhandel, waar je ook schoolgerief, speelgoed en zoveel meer kon kopen. In 1950 werd ik hier postbode, en bleef dit tot in 1958, toen ik te Tienen werd benoemd.

Meer dan 20 jaar dus, verbleef ik in dit bierdorp, met zijn typen, zijn kleurrijke figuren, als daar waren: Roeweje Lowie, Fi-jei, Fret van Rei-Boenjaen, majoor Vanmol, Sjaal Vos, en JEIN PROUW.

Jein Prouw was gareelmaker en woonde hier in dit huis.

Als ik het goed voor heb, betekent "ne prouw", een schalks persoon, die graag grapjes maakt en vertelt, maar terzeldertijd een levensgenieter is, een soort filosoof, een dagjesmelker die verliefd is op het leven in al zijn vormen. Ik zou er nog heel wat meer facetten aan kunnen toevoegen, maar dit zou mij te ver leiden. Ik herinner me nog, dat dit huis, met zij twee ramen, rechts van de ingangsdeur, wanneer je voor de gevel staat, me van in mijn prilste jeugd heeft geboeid. Niet zoveel van het landbouwbedrijf begrijpend, evenmin van paarden, keek ik altijd met overgrote belangstelling naar de "kadelen", de roskammen, "de halsters" en zoveel ander paardentuig, in de uitstallingen. Maar vooral naar de nijverige werkende man, die bij het raam aan een soort werkbank of tafel te werken zat. En die man was JEIN. Ik zag van hem niets dan zijn rond, overvriendelijk aangezicht, met veel te weinig haar op de schedel, en zijn immers bezig zijnde vlezige handen, die het meesterschap van zijn stielkennis demonstreerde en waar maakten.

Tot hier kwam ik met mijn tekst, die ik enkele dagen liet liggen, daar andere werkzaamheden mij opeisten. De bedoeling was hem te voleinden in de loop van deze, nu haast voorbijeweek. Evenwel kwam ik er niet meer toe dit te doen, daar mijn voornemen doorsneden werd door de biografische gegevens over Julien VAN NERUM, gepubliceerd in "Hier Tienen". Dan maar verder mijmeren, maar tussentijds aan deze goede man denken, tot hij er opeens weerom gevoelmatisch was, diep in mij, met als resultaat dit gedicht, waarmee ik deze korte inleiding wens te besluiten:

Gij die als een aartsvader
in mijn herinneringen troont
en ze als voedstervader
niet verdrogen laat,
daar dit huis, dat hier nu
als museum op het kruispunt
van cultuur en volkse
doorstroom staat, me telkens
weerom in de sfeer van dit
verleden brengt en elk
haast vergeten gelaat
weer op doet lichten,
het kleurverhevt en doordrenkt
met tranen en een brede lach.

=====

Gij zijt en blijft de reële
voelbare verbinding tussen
mijn jeugd en mijn mogelijke
oude dag, zonder franjes van
fantasie, zonder verbleking,
interruptie of verbreking,
de schakel tussen dit dorp
en mij, en zeker tussen alle
bewoners ook onderling
van welke kleur dan ook,
van welke leeftijd,
van welke stand,
de onverbreekbare band,
door het beeld dat ik van
U mee dragen blijf.

09 juli 1977

Freek Dumarais

Oude testamenten uit het Parochiearchief van Hoegaarden

DOOR AMBASSADEUR
L. BORREMANS

VERVOLG

T. 41 TESTAMENT VAN JAN VANDEN BROECK EN CATHARINA SWELLEN (12-4-1661)

De langstlevende krijgt 25 roeden land gelegen in "de Vis" reg. de erfgen. Merten VAN GODTSNOVEN en Hendrick PEETERS. Hun twee wettige dochters Maeyken en Cathlijn maken ze hun huis, hof met het hele geleeg, gelegen te Nerm, reg. s' Heerenstraet, Willem SWELLEN, Inhel LAMBRECHTS en Peeter SMETS "excluderende uyt het selven huys ende hof hun dochter Lijsbeth uyt reden hun daertoe moverende."

Maeyken zal vrij zijn van de jaarlijkse rente van 3 Rg. die staan op het huis en die te trekken zijn door de erfgenamen Berthel PEETERS.

Het "scapraey staende in hun keucken" maken zij eveneens aan Maeyken.

Erfgenamen zijn hun drie dochters: Cathlijn, Maeyken en Lijsbeth. Getuigen: Jooris BUKENS en Govaerts TLEMANS.

T. 42 TESTAMENT VAN WILLEN GIENIS, man van Joanna NIJS (12-10-1661)

Hij laat aan zijn vrouw en haar deel van twee huizen in dewelke zij moet delen met hun broers en zusters na de dood van hun ouders, als zij het geld daarvan gebruikt tot profijt van hun twee kinderen.

Nm. om een rente van 22 Rg. en 3 st. en een "blaunch", met welke jaarlijkse rente zij nu belast zijn, te betalen aan Willem BEETENS.

Getuigen: Henri LE MARISCHAL en Jan PEETERS.

Gemaakt door pastoor J. VANDEN PUTTE.

=====

T. 43 TESTAMENT VAN ELISABETH THEUNIS, weduwe van Niclaes
HUYBRECHTS (17-2-1662)

=====

Hun dochter Margriet krijgt een half dagmaal land gelegen op de "Reugestraet" reg. Merten KNAPS, Thomas VAN GRUENENDAEL, s'Heerenstraat en de Vloetgracht, eveneens krijgt ze "haeren besten swerten rock".

Haar schoondochter die woont "tot Messenbroeck bij Scerpen Heuvelt haeren anderen swerten rock die sij dagelijckx is dragende".

Marha VAN DER RYETEN heeft van haar een half dagmaal en dan nog 25 roeden land gekocht.
Erfgenamen zijn al haar kinderen.

Getuigen: Thomas VAN GRUENENDAEL en Henri CASSAERT.
Gemaakt te Overlaar door Pastoor J. VANDEN PUTTE.

=====

T. 44 TESTAMENT VAN CRISTOFFEL BALLANT, man van Juliana
LAMENS (22-5-1662)

=====

Zijn kinderen zullen gelijk delen in al zijn goederen gelegen in "Loureynen" in zeker dorp genaamd "Ville Laytichum" bij de stad Sensie, geerfd van zijn ouders Vincent BALLENT en Barbara DEBUSO.

Hij verklaart tevens 400 g. geleend te hebben van zijn schoonvader om de schuur te Aelst te maken (300 + 100). Vervolgens leende hij "13 pond groot" en nog eens 10 pattacons.

Hij heeft vijf gulden betaald te Leuven "in de vogelvang" zes rintguldens ten huize van Jan MEULANTE Hoegaarden; twaalf Rg. aan VANDERBEKEN, meier te Goetsenhoven; veertien Rg. om een "geamstet peerdt" aan Landuyt WOLFS van Goetsenhoven; 13 Rg. aan Hendrick INGELS "werdt" te Goetsenhoven; 60 Rg. betaald in het "Luyce Collegie" te Leuven.

Zijn erfgenamen krijgen ook zijn huwelijksgoederen, welke hem beloofd zijn door zijn schoonvader en schoonmoeder zoals aan hun andere kinderen toen zij huwden.

Eveneens schenkt hij de 138 Rg. van een dagmaal land dat hij gekocht had van Giert LAMENS den ouden, samen met de 62 Rg. die hij moet krijgen van Reynier VAN AERSCHOT van Outgaarden voor de koop van een paard en tenslotte de 26 Rg. die hij moet krijgen van Mathijs JANS te Bost voor de huur van een schuur en de 12 Rg. te krijgen van Hendrick DE WELDE van Aelst voor een zeker paard.

Getuigen: Jan MAES "soene Adriaens" en Hendrick VAN STEENWEGEN.

Gemaakt door pastoor J. VANDEN PUTTE.

wordt vervolgd.